

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. – К.: Дошкільне виховання, 1999.
2. Богуш А.М. Моє довкілля: Прогр. ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. – К.: Вид. д'л “Шкіл. світ”: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 112 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 11.
4. ДЕРЕБО С.Д., ЯСВІН В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов н/Д: Феникс, 1996.
5. Костецька І.М. Проблеми екологічної освіти в педагогічній теорії і практиці роботи шкіл України (1970-1990 рр.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1995.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 17.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 537.

УДК 37.02. 800:201

О.С. Трифонова

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено різні підходи до визначення поняття “мовна особистість”, визначено критерії сформованості мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку, подано характеристику і результати рівнів сформованості мовленнєвої особистості дошкільників на констатувальному етапі.

In the article are reflected different approaches to determination of notion “linguistic personality”, are defined the criteria of formed speaking personality of preschool age children, is given the characteristic and results of the levels of formed speaking personality of preschool age children on stating stage.

Постановка проблеми. У науковій літературі, що присвячена дослідженню мовної особистості, існують щодо цього різні погляди. Так, учені під мовною особистістю розуміють: людину, готову виконувати мовленнєві дії, а також привласнювати мову, використовуючи її у мовленні (М.С. Вашуленко); це той носій мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань чи репродукує мовну діяльність, а саме той, у кого виробились навички активної роботи зі словом; “особистість молодого людини формується переважно на мові, на її арсеналі та її засобами і розкривається як освічена виразна індивідуальність; мовна особистість починається з пробудження індивідуальної мовотворчості, яка забезпечує вільне самовираження особистості у різних сферах людського спілкування. Мова шліфує, карбує думку, а оригінальна думка завжди здобувається на визнання, коли вона втілена в досконалому, інформативно повноцінному, переконливому слові” [1] (С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько), це проекція у галузь мовознавства, де висвітлюються філософські, соціологічні й психологічні погляди на суспільно значущу сукупність фізичних і духовних властивостей людини (С.Г. Воркачов); носій мови, котрий досконало знає мову, усвідомлено творчо нею володіє, сприймає мову в контексті національної культури, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку власних інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в певному суспільстві (Л.В. Струганець); це система, яка виникає у суспільстві і розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій, що є умовою і продуктом культури (Є.Р. Боринштейн).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що окрім мовної особистості, науковці виокремлюють ще мовленнєву, комунікативну, лінгвокультурну, етносемантичну та ін. види особистості. Так, під лінгвокультурною особистістю розуміють базовий національно культурний прототип носія певної мови, закріплений у мові (переважно в лексиці і синтаксисі), що складає позачасову й інваріантну частину структури особистості

(В.А. Маслова). Під комунікативною особистістю – конкретного учасника комунікативного акту, який реально діє у реальній комунікації (В.В. Красних), сукупність особливостей вербальної поведінки людини, яка користується мовою як засобом спілкування (С.Г. Воркачов), етносемантичною (або словниковою) – базовий національно-культурний прототип носія певної мови, “семантичний фоторобот”, закріплений переважно в лексичній системі, що складається на основі світоглядних переконань, ціннісних пріоритетів і поведінкових реакцій, що відображаються у словнику (С.Г. Воркачов), мовленнєвою – людину як носія мови (з боку її здатності до мовленнєвої діяльності), тобто комплекс психофізичних властивостей індивіда, що дозволяють їй відтворювати і сприймати мовленнєві твори (С.Г. Воркачов). Будь-яка мовна особистість є багатокомпонентною парадигмою мовленнєвих особистостей (Л.І. Клобукова, Ю.Є. Прохоров), мовленнєва особистість – це мовна особистість у парадигмі реального спілкування (Ю.Є. Прохоров). Мовна особистість співвідноситься з мовою як предметом, а мовленнєва особистість – з мовою як здатністю (О.О. Леонтьєв), мовна особистість – це особистість, що проявляє себе в мовленнєвій діяльності, і якій притаманні сукупність знань і уявлень, а мовленнєва особистість – це особистість, яка реалізує себе в комунікації, здійснює будь-яку стратегію і тактику спілкування за допомогою лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів (В.В. Красних).

Мета статті: проаналізувати різні підходи до визначення поняття “мовна особистість”, обґрунтувати критерії сформованості мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку, дати характеристику і висвітлити результати рівнів сформованості мовленнєвої особистості дошкільників на констатувальному етапі експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. За словами В.А.Маслової, саме на рівні мовленнєвої особистості проявляються як національно-культурна специфіка мовної особистості, так і національно-культурна специфіка самого спілкування [3: 119]. Зміст мовної особистості розкривають такі її компоненти: ціннісний, культурологічний, особистісний.

В.А. Маслова, наголошуючи на мовній особистості як соціальному явищі, виокремлює у ньому ще й індивідуальний аспект. Індивідуальне в мовній особистості формується через внутрішнє ставлення до мови, становлення особистісних мовних смислів; мовна особистість впливає на становлення мовних традицій [3:120].

Основним способом перетворення індивіда в мовну особистість, за В.А.Масловою, є його соціалізація, що передбачає три аспекти: а) процес включення людини в певні соціальні стосунки, як наслідок, мовна особистість виступає реалізацією культурно-історичного знання усього суспільства; б) активна мовленнєва і мисленнєва діяльність за нормами й еталонами етномовної культури; в) процес засвоєння законів соціальної психології народу [3: 121]. Особистість повинна розглядатись у перспективі культурної традиції народу, етносу, оскільки для народження людини в людині необхідним є культурно-антропологічний прототип, який формується у межах культури. Категорії культури – це простір, час, доля, право, багатство, труд, совість, смерть і т. ін. Вони відображають специфіку наявної системи цінностей і є зразком соціальної поведінки і сприйняття світу. Це своєрідна система координат, яка формує мовну особистість [3: 118].

Мовна особистість, як зауважує Є.П. Голобородько, формується мовою, насамперед рідною, за допомогою якої людина здобула перші відомості про довкілля і про закони, що керують його розвитком. Тобто мовець стане мовною особистістю тоді, коли він пізнає психологію, культуру й етнографію народу, мовою якого він говорить, і коли знання ці будуть органічно пов'язані з його життєвою і розумовою діяльністю. За словами вченої, чим повніше мовлення виражає працюючу думку, живі і щирі почуття, чим виразніше в ньому виявляється небайдужість людини до власного мовлення, тим більше гарантій, що в такій людини знання мови, високий рівень культури спілкування переросте в майстерне володіння мовою. Лише на цій підставі може сформуватися мовна особистість. На думку Є.П. Голобородько, національну мовну особистість визначає національна культура. Багато

важить у вихованні мовної особистості приклад: мова батьків, художніх творів, вихователів – тобто мовленнєве середовище [2].

За твердженням Ю.М. Караулова, паралель між мовною особистістю і національним характером відсутня, проте між ними існує глибинна аналогія і полягає у тому, що носієм національного начала в будь-якому випадку виступає відносно стійка в часі, тобто інваріантна в масштабі самої особистості, частина в її структурі, що є продуктом довготривалого історичного розвитку і об'єктом міжпоколінного передавання досвіду. Отже, наявність мовного типу (нульовий рівень структури), базової частини загальної картини світу чи світобачення (перший рівень) й стійкого комплексу комунікативних рис, що визначають національно-культурне мотивування мовленнєвої поведінки (другий рівень) і дозволили науковцю визначити й увести в науковий обіг поняття “мовна особистість”.

Головною ознакою мовної особистості, на думку Є.С.Нікітіної, є мовна свідомість і мовна самосвідомість. Мовна свідомість породжує тексти, мовна самосвідомість – метамову і метатексти. Аналізуючи поняття “мовна свідомість”, розглянемо такі поняття, як мовна картина світу, стратегія і тактика мовленнєвої поведінки. У будь-якому випадку мовна свідомість реалізується у мовленнєвій поведінці. Саме тому, розкриваючи зміст мовної свідомості, особистості, обов'язково слід урахувувати особливості мовленнєвої поведінки індивідуума, що визначається комунікативною ситуацією, його мовним і культурним статусом, соціальною приналежністю, статтю, віком, психологічним типом, світоглядом, особливостями біографії та іншими константними і мінливими параметрами особистості [4].

Оскільки об'єктом дослідження виступають діти дошкільного віку, які на етапі дошкільного дитинства починають оволодівати рідною мовою тобто в них розвивається мовлення, то надалі ми будемо оперувати терміном “мовленнєва особистість”.

Мовленнєва особистість дошкільника – це активний, ініціативний мовець, відкритий для спілкування, який легко і невимушено вступає у спілкування з дітьми і дорослими; застосовує мовні і немовні засоби виразності, володіє формулами мовленнєвого етикету, має розвинуті комунікативні здібності і достатній рівень розвитку рідного мовлення (А.М. Богуш).

Критеріями і показниками сформованості мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку виступили:

- 1) когнітивний (обізнаність із фольклорними творами; розуміння дітьми змісту фольклорних творів);
- 2) комунікативний (ініціативність спілкування, наявність у висловлюванні виразних засобів мовлення, адекватних змісту художнього тексту);
- 3) творчо-мовленнєвий (самостійність висловлювань, творча імпровізація фольклорних текстів, малювання за творами).

У дослідженні було визначено рівні сформованості мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку: достатній, середній і низький. Охарактеризуємо їх:

Достатній: діти відкриті до спілкування, не вимушено вступають у спілкування з однолітками і дорослими, володіють і доречно застосовують мовні, зокрема інтонаційні і позамовні засоби виразності, формули мовленнєвого етикету, свідомо його дотримуються, правильно й чітко артикулюють усі звуки рідної мови ізольовано, у словах і словосполученнях, дотримуються літературних норм вимови, у них достатній словниковий запас, уміють будувати діалог (полілог) за власною ініціативою, складають творчі розповіді за власними малюнками.

Середній: діти спілкуються з однолітками і дорослими, але не виявляють ініціативи у спілкуванні, володіють мовними і позамовними засобами виразності, знають декілька формул мовленнєвого етикету (вітання, прохання, прощання, подяка), чітко вимовляють звуки рідної мови, водночас подекуди спостерігається нечітка вимова шиплячих і сонорних звуків у словах і словосполученнях, дотримуються орфоепічних норм вимови, обмежений словниковий запас, підтримують діалог (полілог), з допомогою вихователя малюють за творами, проте не вміють самостійно складати розповіді.

Низький: діти за необхідності та з ініціативи співрозмовника спілкуються з однолітками і дорослими, володіють окремими мовними і позамовними засобами виразності, знають окремі формули мовленнєвого етикету (вітання, прощання, подяка), проте вживають їх тільки після нагадування з боку дорослого, вимовляють звуки рідної мови, проте подекуди не дотримуються орфоепічних норм вимови, мають недостатній словниковий запас, підтримують діалог, але не виявляють ініціативи у спілкуванні, беруть участь у полілозі за вказівкою дорослого, не бажають малювати і складати творчі розповіді за фольклорними творами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами констатувального етапу експерименту виявилось, що на достатньому рівні сформованості мовленнєвої особистості опинилися лише 3% дітей експериментальних груп. У контрольних групах таких дітей не зафіксовано. На середньому рівні сформованості мовленнєвої особистості дошкільників виявилось 67% дітей експериментальних і 58% – контрольних груп. Низький рівень зафіксовано у 30% дітей експериментальних і 42% дітей контрольних груп.

Отже, експериментальні дані констатувального етапу дослідження засвідчили незадовільний стан сформованості мовленнєвої особистості у дітей дошкільного віку, що спонукає нас до розробки методики формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Поч. школа, 1995. – №1. – С 35.
2. Голобородько Є.П. До питання мовної особистості вчителя й учня початкових класів.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология. Уч. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 2001. – 208 с.
4. Никитина С.Е. Устная народная культура и языковое сознание (электронное издание) http://norseski.Narod.ru/nikitina/files/Part_02.htm
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 264 с.
6. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филолог. науки. – 2001. – №1. – С 64-72.

УДК 378.034

А.С. Ушаков

КУЛЬТУРА ВЧИНКУ У СВІТЛІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі виховання культури вчинку. Культура несе своєрідну систему уявлень про людину і представляє певний набір цінностей, притаманних саме їй. Виховання культури вчинку представляється більш ефективним, якщо воно здійснюється за принципом діалогу культур й толерантності.

The article is dedicated to culture of act upbringing. Culture brings a unique system of ideas of a man and represents some definite set of values that feature it. Culture of act upbringing is more effective when it is implemented on the basis of intercultural dialogue and tolerance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З усуненням мовного та територіального бар'єрів між людьми різних країн, інтенсифікацією економічної, наукової, культурної взаємодії виникає необхідність розуміння світу моралі, поведінки, дій та вчинків людей з відмінними етнічною та культурною приналежністю.

Сучасні процеси інтеграції змінюють Європу на полікультурний простір, в якому актуалізується проблема розвитку нового типу соціальних відносин, що будуються на